गण्डकी प्रदेशमा बीउ बिजन सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावनाः बीउ बिजन उत्पादन, प्रशोधन तथा परीक्षण गरी गुणस्तरीय बीउको उपलब्धतामार्फत बालीको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै कृषकको सुविधा तथा आर्थिक हित कायम राख्न वाञ्छनीय भएकोले,

गण्डकी प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः** (१) यस ऐनको नाम "गण्डकी प्रदेश बीउ बिजन ऐन, २०८०" रहेको छ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. **परिभाषाः** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) "कृषि कार्य" भन्नाले बाली उत्पादन, संकलन, भण्डारण र प्रशोधन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ।

(ख) "केन्द्र" भन्नाले दफा ७ बमोजिमको प्रदेश बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रलाई सम्झनु पर्छ।

(ग) "जात (भेराईटी)" भन्नाले वनस्पति शास्त्रीयवर्गीकरणमा सबै भन्दा तल्लो श्रेणी भित्र पर्ने, समान आनुवंशिक गुणहरु देखिने, अन्य समूहसँग कम्तीमा एउटा गुणद्वारा भिन्नता छुट्टिने र पुनरोत्पादन हुँदा गुणहरु परिवर्तन नहुने किसिमका वनस्पतिको समूह सम्झनु पर्छ।

(घ) "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ।

(ङ) "प्रजनक (ब्रिडर)" भन्नाले बालीको कुनै जातलाई पहिलो पटक प्रजनन् वा छनौट गरी प्रयोगमा ल्याउने व्यक्ति, संस्था वा निकाय सम्झनु पर्छ।

(च) "प्रदेश" भन्नाले गण्डकी प्रदेश सम्झनु पर्छ।

(छ) "बाली" भन्नाले खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, दलहन, तेलहन, नगदे, घाँसे बाली सम्झनु पर्छ र सो शब्दले फूल फुल्ने वा नफुल्ने आलङ्कारिक बाली समेत जनाउँछ।

(ज) "बीउ बिजन" भन्नाले भ्रौण विरुवा (इम्ब्रोयनिक प्लान्ट), खाद्य पदार्थ र सुरक्षात्मक आवरण भएका परिपक्व (म्याचोर्ड) ओभ्युल वा यौनिक वा वानस्पतिक तरिकाले पुनरोत्पादन (रिप्रोडक्सन) गरी बाली

उत्पादन गर्नका लागि छर्ने वा रोप्ने काममा प्रयोग गर्न सकिने बीउ बिजन वा बीज सम्झनु पर्छ।

(झ) "मन्त्रालय" भन्नाले गण्डकी प्रदेश सरकारको कृषि सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।

(ञ) "राष्ट्रिय बीउ बिजन समिति" भन्नाले संघीय ऐनको दफा ३ बमोजिम गठन भएको समितिलाई सम्झनु पर्छ।

(ट) "संघीय ऐन" भन्नाले बीउ बिजन ऐन, २०४५ लाई सम्झनु पर्छ।

(ठ) "संस्था" भन्नाले बीउ बिजन सम्बन्धी कार्य गर्न प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएको संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले कृषि सम्बन्धी समूह तथा कृषि सहकारी संस्था समेतलाई जनाउँनेछ।

(ड) "समिति" भन्नाले दफा ३ बमोजिमको प्रदेश बीउ बिजन समिति सम्झनु पर्छ।

(ढ) "सूचीकृत बीउ बिजन" भन्नाले दफा ९ बमोजिमको बीउ बिजन सम्झनु पर्छ। सो शब्दले संघीय ऐन बमोजिम सूचित वा पञ्जीकृत भएको बीउ बिजनलाई समेत जनाउँनेछ।

(ण) "स्थानीय तह" भन्नाले गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई सम्झनु पर्छ।

३. **<u>प्रदेश बीउ बिजन समितिः</u>** (१) प्रदेशमा बीउ बिजन सम्बन्धी नीति निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न, बीउ बिजनका सम्बन्धमा प्रदेश सरकारलाई आवश्यक परामर्श दिन र संघीय ऐनले तोकेका कार्य गर्न देहाय बमोजिम एक प्रदेश बीउ बिजन समिति गठन हुनेछः-

(क)	सचिव, मन्त्रालय	-अध्यक्ष
(ख)	महानिर्देशक, कृषि विकास निर्देशनालय, प्रदेश	-सदस्य
(ग)	प्रमुख, कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, गण्डकी प्रदेश	-सदस्य
(घ)	प्रमुख, कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेड, प्रदेश कार्यालय	-सदस्य
(ङ)	बागवानी वा खाद्यान्न वा घाँसे बाली विज्ञानसँग सम्बन्धित विशेषज्ञ मध्येबाट मन्त्रालयद्वारा मनोनीत एक जना	-सदस्य
(च)	कृषि तथा पशु विज्ञान विषय अध्ययन अध्यापन गराउने विश्वविद्यालय मध्येबाट मन्त्रालयद्वारा मनोनीत विश्वविद्यालयको बीउ बिजन विशेषज्ञ एकजना	-सदस्य
(छ)	बीउ बिजन व्यवसायीहरु मध्येबाट मन्त्रालयद्वारा मनोनीत कम्तीमा एक जना महिला सहित दुई जना	-सदस्य
(ज)	बीउ उत्पादन कृषकहरु मध्येबाट मन्त्रालयद्धारा	

मनोनीत कम्तीमा एक जना महिला सहित दुई जना -सदस्य

(झ) प्रमुख, प्रदेश बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र -सदस्य सचिव

(२) उपदफा (१) को खण्ड (ङ), (च), (छ) र (ज) बमोजिम मनोनीत सदस्यको पदावधि दुई वर्षको हुनेछ। निजहरुको थप कार्यकालको लागि समेत मनोनीत हुन सक्नेछन्।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मनोनीत सदस्यलाई निजको कार्य सन्तोषजनक नभएमा पदावधि पूरा नहुँदै मन्त्रालयले हटाउन सक्नेछ। तर निजहरुलाई पदबाट हटाउनुपूर्व सफाइको मौका दिनु पर्नेछ।

(४) समितिले आवश्यकता अनुसार कुनै विषय बिज्ञलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

(५) केन्द्रले समितिको सचिवालयको रुपमा कार्य गर्नेछ।

४. **समितिको बैठकः** (१) समितिको बैठक वर्षमा कम्तीमा दुई पटक बस्नेछ।

(२) समितिको बैठक अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ।

(३) समितिको कुल सदस्य सङ्ख्याको पचास प्रतिशत सदस्य उपस्थित भएमा बैठकको लागि गणपुरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ।

(४) समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा अध्यक्षले निर्णायक मत दिनेछ।

(५) समितिको निर्णय अध्यक्ष र सदस्य-सचिवद्वारा प्रमाणित गरिनेछ।

(६) समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैंले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

५. **समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारः** (१) यो ऐन र प्रचलित कानूनमा उल्लिखित काम कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) बीउ बिजन सम्बन्धी नीति तर्जुमा गर्न प्रदेश सरकारलाई आवश्यक परामर्श दिने,

(ख) बीउ बिजन उत्पादन, प्रशोधन तथा वितरण कार्यमा स्थानीय तह, सरकारी निकाय र संस्थाहरुबीच आवश्यक समन्वय कायम गर्ने,

(ग) बीउ बिजन उद्योगमा लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्ने/गराउने,

(घ) प्रदेश भित्र उत्पादित वा बाहिरबाट आयात भई बिक्री वितरण हुने बीउ बिजनको गुणस्तर नियमन गर्ने गराउने,

(ङ) बीउ बिजनको न्यूनतम गुणस्तर निर्धारण तथा अनुमोदन गर्ने,

(च) बीउ बिजन सेवा शुल्कका सम्बन्धमा मन्त्रालयलाई आवश्यक परामर्श दिने,

(छ) बालीको किसिम र जात सूचित वा पञ्जीकरणका लागि मन्त्रालयलाई सिफारिस गर्ने,

(ज) स्थानीय बीउ बिजन व्यवस्थापन समितिले बीउ बिजन सम्बन्धमा परामर्श माग गरेमा आवश्यक परामर्श दिने,

(झ) परम्परागत रुपमा प्रयोग भइरहेका र लोपोन्मुख जातका बीउ बिजनको पहिचान गरी तिनको संरक्षणका लागि प्रदेशस्तरमा आवश्यक प्राविधिक तथा नीतिगत कार्य गर्ने गराउने,

(ञ) बीउ बिजन सम्बन्धी अन्य आवश्यक काम कारबाही गर्ने।

६. **उप-समिति गठन गर्न सक्नेः** (१) बीउ बिजन उत्पादन, प्रशोधन, बिक्री वितरण तथा गुणस्तर नियमन लगायतका कार्यमा परामर्श लिन समितिले आवश्यकता अनुसार उप-समितिहरू गठन गर्न सक्नेछ।

(२) उप-समितिहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा बैठक सम्बन्धी व्यवस्था समितिले तोके बमोजिम हुनेछ।

७. **प्रदेश बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रः** (१) बीउ बिजन परीक्षण, गुणस्तर नियन्त्रण र तत्सम्बन्धी अन्य कार्यहरु प्रदेश बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रले गर्नेछ।

(२) प्रदेश बीउ बिजन प्रयोगशाला यो ऐन प्रारम्भ भए पश्चात प्रदेश बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रका रुपमा रुपान्तरण हुनेछ।

८. **केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकारः** यो ऐन र प्रचलित कानूनमा उल्लिखित काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण तथा प्रमाणीकरण सम्बन्धी आवश्यक कार्य गर्ने,

(ख) बीउ बीजनको परीक्षण र तत्सम्बन्धी अन्य कार्य गर्ने गरी प्रयोगशाला सेवा सञ्चालन गर्ने,

(ग) प्रयोगशालाको नियमित रुपमा प्राविधिक परीक्षण (टेक्निकल अडिट) को व्यवस्था मिलाउने,

(घ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने।

९. **बीउ बिजनको किसिम वा जात सूचित वा पञ्जीकृतः** (१) मन्त्रालयले प्रदेश भित्र उपयुक्त हुने नेपालमा उन्मोचित किसिम वा जातका बीउ बिजन सूचित गर्न वा आयातित बाहेकको स्थानीय जातका बीउ बिजनको पञ्जीकृत गर्न चाहेमा प्रचलित कानून बमोजिमको मापदण्ड र प्रक्रिया

पूरा गरी समितिको सिफारिसमा त्यस्तो बीउ बिजन प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी सूचित गर्न वा पञ्जीकृत गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम बीउ बिजन सूचित वा पञ्जीकृत गर्दा मन्त्रालयले राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिसँग परामर्श लिनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम सूचित बीउ बिजन वा पञ्जीकृत बीउ बिजन तोक्दा प्रदेश भित्रका बिभिन्न क्षेत्रको लागि उपयुक्त हुने बीउ बिजनको किसिम वा जात समेत तोक्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम पञ्जीकृत बीउ बिजन खेतीको लागि उपयुक्त नदेखिएमा समितिको सिफारिसमा मन्त्रालयले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी पञ्जीकृत बीउ बिजनको सूचीबाट हटाउनेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम पञ्जीकृत सूचीबाट हटाएको जानकारी मन्त्रालयले राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिलाई दिनुपर्नेछ।

(६) बीउ बिजनको जात सूचित गर्ने वा पञ्जीकरण गर्ने प्रक्रिया तोकिए बमोजिम हुनेछ र त्यसरी प्रक्रिया तोक्दा बालीको प्रकृति अनुसार बीउ बिजनको जात सूचित गर्ने तथा स्थानीय जातका बीउ बिजनको पञ्जीकरण गर्ने प्रक्रिया फरक फरक हुने गरी तोक्न सकिनेछ।

१०. **बीउ बिजनको न्यूनतम गुणस्तरको हद तोक्न सक्ने:** मन्त्रालयले समितिको परामर्शमा प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी दफा ९ बमोजिम सूचित वा पञ्जीकृत गरिएका बीउ बिजन मध्ये कुनै बीउ बिजनको न्यूनतम गुणस्तरको हद तोक्न सक्नेछ।

११. **अनुमतिपत्र लिनु पर्ने:** (१) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले बीउ बिजनको बिक्री वितरण सम्बन्धी कारोवार गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिमको दस्तुर सहित तोकिएको अधिकारी समक्ष तोकिए बमोजिमको ढाँचामा निवेदन दिनुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रक्रिया पुरा नगरी बीउ बिजन बिक्री वितरण गर्न पाइने छैन।

(३) अनुमतिपत्र प्राप्ति, नवीकरण तथा खारेजी सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१२. **बिक्री बितरण गर्न नपाइने:** (१) कसैले यस ऐन तथा प्रचलित कानून बमोजिम सूचित वा पञ्जीकृत नभएका बीउ बिजन बिक्री वितरण गर्न गराउन हुँदैन।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि सूचित वा पञ्जीकरण नभएका बीउ बिजन कृषि अनुसन्धान प्रयोजनको लागि प्रयोग गर्न बाधा पर्ने छैन।

१३. **मूल वा स्रोत बीउ उत्पादनको अनुमति लिनु पर्नेः** (१) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले मूल वा स्रोत बीउ उत्पादन गर्न चाहेमा अनुमतिको लागि तोकिए बमोजिमको दस्तुर सहित समिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा समितिले आवश्यक जाचँबुझ गरी अनुमति प्रदान गर्न सक्नेछ।

(३) मूल वा स्रोत बीउ उत्पादन गर्न अनुमति दिने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(४) यस दफामा जुन सुकै कुरा लेखिएतापनि घरायसी प्रयोजनका लागि मूल वा स्रोत बीउ उत्पादन गर्न अनुमति लिनु पर्ने छैन।

१४. **वर्णशङ्कर बीउ उत्पादनको अनुमति लिनु पर्नेः** (१) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले वर्णशङ्कर बीउ उत्पादन गर्न चाहेमा अनुमतिको लागि तोकिए बमोजिमको दस्तुर सहित समिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा समितिले आवश्यक जाचँबुझ गरी अनुमति दिन सक्नेछ।

(३) वर्णशङ्कर बीउ उत्पादन गर्न अनुमति दिने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(४) यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएतापनि घरायसी प्रयोजनका लागि वर्णशङ्कर बीउ उत्पादन गर्न अनुमति लिनुपर्ने छैन।

१५. **जातीय विकास तथा सम्बर्द्धन गर्न अनुमति लिनु पर्नेः** (१) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले जातीय विकास तथा सम्बर्द्धन गर्न चाहेमा अनुमतिको लागि तोकिए बमोजिमको दस्तुर सहित समिति समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त निवेदनमा समितिले आवश्यक जाचँबुझ गरी अनुमति दिन सक्नेछ।

(३) जातीय विकास तथा सम्बर्द्धन गर्न अनुमति दिने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(४) यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएतापनि घरायसी प्रयोजनका लागि जातीय विकास तथा सम्बर्द्धन गर्न अनुमति लिनुपर्ने छैन।

१६. **बीउ बिजन निरीक्षक तथा बीउ बिजन विश्लेषक सम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) मन्त्रालयले संघीय ऐन बमोजिमको योग्यता पुगेको नेपाली नागरिकलाई बीउ बिजन निरीक्षक तथा बीउ बिजन विश्लेषक तोक्न सक्नेछ।

(२) बीउ बिजन निरीक्षक तथा बीउ बिजन विश्लेषकको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१७. **जफत हुनेः** (१) कसैले यस ऐनको दफा ११, १२, १३, १४ र १५ विपरीत कार्य गरे गराएमा बीउ बिजन निरीक्षकले उक्त कार्यमा प्रयोग भएको वा उत्पादन भएको बीउ बिजन जफत गर्न सक्नेछ।

(२) बीउ बिजन जफत सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून तथा तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१८. **सेवा शुल्क लिन सक्नेः** प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी यस ऐन बमोजिम उपलब्ध गराउने कुनै सेवा बापत सेवा शुल्क लिन सक्नेछ।

१९. **कृषकको अधिकार रहनेः** (१) प्रदेशमा परम्पराकाल देखि नै प्रयोग र अवलम्बन गरिदैं आएको स्थानीय बाली, जात वा प्रजातिको बालीको बीउ बिजनमा कृषकको स्वामित्व, जात छनौट, संरक्षण र वितरणको अधिकार रहनेछ।

(२) प्रदेशमा कुनै कृषक समूह वा कृषि सहकारी संस्थाले परम्पराकाल देखि सामूहिक रुपमा प्रयोग र अवलम्बन गर्दै आएको स्थानीय बाली वा जात वा प्रजातिको बीउ बिजन त्यस्तो कृषक समूह वा कृषि सहकारी संस्थाको नाममा सामूहिक स्वामित्व हुने गरी प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता गर्न सकिनेछ।

२०. **प्रचलित कानून बमोजिम हुनेः** यस ऐनमा उल्लेख भएका विषय यसै ऐन बमोजिम र अन्य विषय संघीय ऐन तथा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।

२१. **नियम, निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड बनाउने अधिकारः** (१) यो ऐन कार्यान्वयन गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक नियम, कार्यविधि तथा निर्देशिका बनाउन सक्नेछ।

(२) मन्त्रालयले यस ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमको प्रतिकूल नहुने गरी आवश्यक मापदण्ड बनाई लागु गर्न सक्नेछ।